

Σ' ένα από τὰ τελευταῖα τεύχη τοῦ «Mercure de France» (1er Mai 1917, σελ. 127—132) ὁ μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Démétrius Astériotis γνωστὸς Γάλλος κριτικὸς τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας κάνει μιὰ κριτικὴ ἐπιθεώρησι τῶν κυριωτέρων νοελληνικῶν ἔργων ποὺ δημοσιεύθηκαν σχετικὰ μὲ τὴν ἐθνικὴ ζύμωσι ποὺ γεννήθηκε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸ σύγχρονο παγκόσμιον πόλεμον. Δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴ τοῦ κριτικοῦ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀπροσδόκητες ἐπιτυχίες τῶν δύο Βαλκανικῶν πολέμων ἀνοίξανε στὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ νέους μελλοντικούς ὁρίζοντας μὲ τὸ διπλασιασμὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀπολύτρωσι ἑκατοντάδων χιλιάδων ὁμοεθνῶν δούλων. Ἀπὸ τοὺς ὁρίζοντας αὐτοὺς βγήκε μιὰ ὁλόκληρη σειρά προβλημάτων : διοικητικῶν, κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν, ἐθνικῶν κλπ. καὶ ἡ ἑλληνικὴ συνειδησι αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ προσανατολισθῇ στὴ δυνατὴ κατεύθυνσι τοῦ μέλλοντος τῆς φυλῆς, ζητώντας τὴ φαινετὴ συνδρομὴ ἐκείνων ἀπὸ τοὺς διανοουμένους, ποὺ ἀπὸ τὰ πνευματικὰ τους κεφάλαια μπορούσαν νὰ δώσουν κάποια αὐθεντικὴ γνώμη γιὰ τὴ δυναμικὴ καὶ τὴ δεοντολογικὴ ἐξέλιξι τῶν ἑλληνικῶν μελλόντων.

Ὡς σοβαρὸ τεκμήριο καὶ δείγμα αὐτῆς τῆς ζύμωσης ὁ Γάλλος κριτικὸς παρουσιάζει τὴ γνωστὴ στοὺς ἀναγνώστὰς μας «Ἑρευνα» τῶν «Γραμμάτων».* Παράθετοντας σὲ σύντομῃ περιλήψει τὸ κείμενον τῶν ἐρωτημάτων ποὺ εἶχε θέσει ἡ «Ἑρευνά μας», ἀναλύει καὶ κρίνει τρία ἀπὸ τὰ ὡς στὰ τῶρα δημοσιευμένα ἔργα, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὅτι περιέχουν «τὶς περὶ χαρακτηριστικὰς ἀπαντήσεις».

«Τὸ πρῶτον—λέγει ὁ κριτικὸς—μὲ ἐπιγραφὴ Ἑλληνικὰ Προβλήματα, εἶνε γραμμένο ἀπὸ τὸν κ. Παπαμιχαήλ, καὶ δὲν τοῦ λείπει μήτε αἰσιοδοξία, μήτε πνεῦμα. Ὁ κ. Παπαμιχαήλ φρονεῖ ὅτι ὁ ἀληθινὸς πολιτισμὸς εἶνε καθαρῶς ἑλληνικὸ δημιούργημα, εἶνε ὁ χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς, τοῦ ὁποίου τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα εἶνε ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐλευθερία, καὶ ὁ ὁποῖος εἶνε ἀντίθετος τῆς ὠφελειολογίας τῆς δυνάμεις ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ ζωϊκὸ ἔνστικτον. Εἶνε γιὰ τοῦτο πολὺ φυσικόν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς, γέννημα τῆς Μεγάλης Ἰδέας, τῆς ἀνωτάτης αὐτῆς ἐκφάνσεως τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ περιέχῃ στοιχεῖα καθαρῶς ἱμπεριαλιστικά, ἀφοῦ ἀγωνίζεται γιὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἀληθινὴ Ἐπιστήμη ἀδύνατον νὰ ἔλθῃ σὲ σύγκρουσι μὲ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, ἡ δὲ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς καθαρῶς ἐθνικὴ, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ παρυσιασθῇ τὸ φαινόμενο τῶν ἀντιζηλιῶν, ποὺ διακρίνουν τὴ Λατινικὴ Ἐκκλησίαν. Μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἐπιστήμης θὰ στερεωθῇ στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ἡ χριστιανικὴ Ἠθικὴ, καὶ ἡ δύο δὲ θὰ συντελέσουν στὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

«Τὸ δεύτερον ἔργο τιτοφορεῖται Φυλὴ καὶ Κράτος. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ κ. Χρηστός Χρηστουλάκης εἶνε πνεῦμα ἐξόχως φιλοσοφικόν, τὲς ἔρευνές του διευθύνει μιὰ ἄσρογῃ λογικὴ, μολονότι κάποτε ἡ ἀνάλυσι φαίνεται νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν πραγματικότηταν.

«Ἡ γνώμη τοῦ κ. Χρηστουλάκη εἶνε, ὅτι ἡ ἐθνικὴ συνειδησι εἶνε ὅλως διόλου ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ Δύναμιν. Κράτος καὶ φυλὴ εἶνε δύο πραγματικότητες ποὺ τείνουν διαρκῶς νὰ χωρίζονται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ νὰ εὐρίσκωνται σὲ παντοτεινὸ ἀνταγωνισμόν. Ὅσο περισσότερον δυναμώνει τὸ Κράτος τόσο περισσότερον πνίγει τὴν αὐθόρμητον ιδιότητα τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθηματος· τὸ νεώτερον Κράτος, τὸ Κράτος-μηχανή, ἔχει ἀνάγκη μόνον ἀπὸ πολιτας-αὐτόματα. Τὸ ἐναντίον, ὅπου ἡ ἐθνικὴ συνειδησι εἶνε βαθεῖα, ἡ Δύναμις

* «Ἑρευνα γιὰ τὶς μελλοντικὰς κατευθύνσεις τῆς φυλῆς».

εἶνε μηδαμινή. Τὸ Κράτος ἄλλοτε ἦτανε ταυτισμένο μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ μονάρχου, μολονότι δὲ μὲ τὸν καιρὸ τὰ πράγματα ἄλλαξαν πολὺ, ἐν τούτοις ἐξακολουθεῖ ν' ἀντιπροσωπεύῃ ἀποκλειστικά τὰ συμφέροντα τοῦ δὲν ἔχουν σχέσι μὲ τὴ Φυλὴ.

«Μόνο ἡ ἐθνικὴ συνειδησι εἶνε δημιουργικὴ· γι' αὐτὸ ὁ κ. Χρηστουλάκης δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐβλεπε τὴν Ἑλλάδα νὰ μεγαλῶνῃ μὲ τὴ δύναμι τῶν ὅπλων· γὰρ νὰ δημιουργήσῃ ἡ ἐθνικὴ συνειδησι χρειάζεται ἓνας ἑλληνικὸς πολιτισμὸς αὐτόνομος, ποῦ νὰ ἀντλή τὴ ζωτικότητα τῆς ἀναπτύξεώς του ἀπὸ τὰ ἰδικά του κεφάλαια, ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ τοῦ πλοῦτο.

«Ἀπὸ τὰ ἴδια βάθη τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς καὶ μόνο ἀπ' αὐτὰ μποροῦν νὰ παραχθοῦν ἔργα φιλολογικὰ μὲ ἀξία. Παράδειγμα ὁ Μορέας, ὁ ὁποῖος, μολονότι ἔγραψε σὲ γαλλικὴ γλῶσσα, ξεπέρασε ὅμως τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του στὴν ἐρμηνεία τοῦ ἑλληνικοῦ αἰσθήματος. Ἀπ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξηγεῖται καὶ ἡ λατρεία τοῦ τοῦ ἔδειξαν ἡ νέες γενεαὶς καὶ ἡ φανατικὴ προθυμία νὰ τὸν μεταφράζουσιν στὴν Ἑλλάδα...

«Τὸ τρίτο ἔργο, μὲ τὸν τίτλο Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἰδα, ὄνομα μαγευτικὸ τόσο στὰ νεοελληνικὰ γράμματα, ὅσο καὶ στὴν πολιτικὴ, φιλολογικὴ ψευδώνυμο τοῦ Ἰωνος Δραγούμη, ἰδρυτοῦ τῆς «Πολιτικῆς Ἐπιθεωρήσεως» καὶ φανατικοῦ θιασώτου τοῦ πολιτικοῦ δόγματός τοῦ οἱ Ἴταλοι ὀνομάζουν «ἱερὸν ἐγωῖσμόν». Ὁ κ. Δραγούμης, θετικὸς πραγματιστής, δὲν ἔννοεῖ νὰ καλλιεργεῖ οὐτοπίες καὶ γι' αὐτὸ βασίζει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους μόνο στὴ δύναμι τοῦ Κράτους. Ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν πόθο τῆς ἀποκατάστασης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἀφ' ὅτου ὅμως δημιουργήθηκε τὸ Ἑλληνικὸ Βασίλειο, τὸ κέντρο τῆς Ρωμηροσύνης ἀπὸ τὴν Πόλιν μετατοπίσθηκε στὰς Ἀθήνας. Ἀπὸ τότε ὁ Ἑλληνισμὸς βρέθηκε διχοτομημένος, καὶ ἓνας στενὸς «ἐλλαδισμὸς» μορφώθηκε πρὸς βλάβην τῆς πανελληνιστικῆς ιδέας.

«Υστερὰ ἀπὸ τὸ 1897 ἄρχισε νὰ καλλιεργῆται μιὰ νέα συνειδησι· τὴν Τουρκίαν ἔπιασε παροξυσμὸς ἐθνικῶν διεκδικήσεων καὶ ἀπὸ τὴν κρίσιν αὐτὴ ἐξαπολύθηκαν οἱ τελευταῖοι Βαλκανικοὶ πόλεμοι. Ἡ νίκη ἀνοίξε τὰ μάτια τῶν Ἑλλήνων, εἶδαν τὴν ἀξίαν ποῦ εἶχαν καὶ αἰσθάνθηκαν ὅτι ἦτανε προωρισμένοι νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐθνικὴ ἑνωσιν.

«Τὸ Κράτος λοιπὸν δημιουργεῖ τὸ ἔθνος, χωρὶς ὅμως, ἐξ ἄλλου, νὰ εἶνε καὶ ἡ ζωὴ του. Μόνον τὰ ἔθνη μποροῦν νὰ παραγάγουν πολιτισμὸ· αὐτὴ εἶνε ἡ ἀποστολὴ τους. Τὸ Κράτος γίνεται μόνον τὸ ὄργανο αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶνε ἀλήθεια πὼς στοὺς σημερινούς Ἕλληνας εἶνε ἀποτυπωμένοι ὅλοι οἱ διαδοχικοὶ πολιτισμοὶ τῆς ἐθνικῆς τους ἱστορίας, ἀλλ' ἡ περιστάσεις στὶς ὁποῖες ἔμειναν περὶ πιστοὶ εἶνε δύο : ὁ βυζαντινὸς σχολαστικισμὸς καὶ ἡ λαογονοσία. Ἀκριβῶς δὲ τὰ ἔγκατα τοῦ λαοῦ εἶνε τὸ πορῶδες ὑπέδαφος ποῦ ξαπλώνει τὶς ρίζες του τὸ ἑλληνικὸ δένδρον. Γι' αὐτὸ ὁ κ. Δραγούμης μὲ εὐφράδεια χτυπᾷ καὶ «ἀρχαιομανία» καὶ τὴ «ξενολατρεία» ποῦ ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς, ἀπὸ ψευτολατρεία τοῦ κλασικισμοῦ, ἤλθε νὰ ἐνισχύσῃ σὲ τρόπο ποῦ ὁ πιθηκισμὸς τῆς ξένης μόδας ἀποστείρωσε τὴ δημιουργικὴ δύναμιν τῆς φυλῆς. Εἶνε ἀνάγκη νὰ γείνῃ μιὰ φυσιολογικὴ ἀνάστασι μὲ τὴ βοήθειαν τῆς ζωτικῆς παρακαταθήκης τοῦ ἔθνους. Ἔτσι ὁ κ. Δραγούμης μιὰ φορὰ ἐπὶ πλέον ἐκδηλώνεται φανατικὸς δημοτικιστής, γιὰτὶ ἔχει τὴ γνώμην πὼς ἡ γλῶσσα εἶνε τὸ ἐργαλεῖο τῶν αὐτονόμων πολι-

τισμών που στον κορμό της δημιουργίας των λαϊκών παραδόσεων μπολιάζον τα νέα βλαστάρια της τέχνης και της επιστήμης.

«Ίσως ό Ίδας να μεγαλοποιή λίγο την ανάγκαια αυτή αυτονομία, διότι είνε άπεριόριστες ή δυνατότητες της ζωής» τó ευαγγέλιό του όμως άκριβώς ήταν που κατώρθωσε την Ίταλική και την Αυστριακή ένότητα. Ή αύριανή ειρήνη θά μάς πη άν οι λαοί έχουν συμφέρον να καλλιεργούν άποκλειστικώς τούς ανταγωνισμούς των. Όσο όμως για σήμερα, θά άρκεσθούμε να άναγνωρίσουμε όλο τó δίκιο των Έλλήνων να θέλουν να είνε πρόπαντός Έλληνες, χωρίς αυτό να έχει καμιά σχέση με τάσεις ιμπεριαλιστικές ή με τή γερμανοφιλία...»

ΜΕΤΑΦΡ. Γ. Α.

ΕΝΑΣ ΣΕΡΒΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ.

[Στή «Νέα Ελλάδα» των Άθηνών, ό συνεργάτης μάς κ. Κ. Πασαγιάννης γράφοντας για τή Σερβική ποίηση, άναφέρει τά έξής (στό φύλλο της 2 Όκτωβρίου 1916) για τόν Μπράνκο Ραδίτσεβιτς, τού όποιου σέ άριστοτεχνική μετάφραση από τόν ίδιο τόν κ. Πασαγιάννη δίνουμε τόν «Πειρασμό», στίς πρώτες σελίδες τούτου τού φυλλαδίου μας].

Ό Μπράνκο Ραδίτσεβιτς, έγεννήθηκε στό Μπρόντι της Σλαβωνίας, στήν Ούγγαρία, στά 1824, 15 Μάρτη και πέθανε στά 1853, 18 Ίουνίου, στή Βιέννη φθισικός.

Ό Ραδίτσεβιτς έπορεύαζε στή Βιέννη κ' είχε έρωτευθί τήν κόρη τού Βούκ, τού άγαπημένου του δασκάλου. Τής είχε άφιερώσει τρυφερά λυρικά ποιήματα, γεμάτα μελαγχολία και πόνο. Είταν ώραιος και τόν άγαπούσε ή κόρη, μά ό πρόωρος θάνατός του έκοψε τó όμορφο ειδύλλιο.

Ό Ραδίτσεβιτς είναι ό πρώτος λυρικός ποιητής της άναγεννημένης Σερβίας, που έγραψε στή ζωντανή τή γλώσσα τή Σερβική και λογαριάζεται και ό μεγαλειότερος τους λυρικός. Είναι ό,τι ό Σολωμός για τή Νεοελληνική ποίηση, περίπου.

Ό Ραδίτσεβιτς κ' ό Νιέγκος είναι οι δυό μεγάλοι πρόδρομοι στή γλωσσική και λογοτεχνική άναγέννηση της Σερβίας. Οι δυό πρώτοι αυτοί, άριστοι και πειό τολμηροί όπαδοί τού Βούκ, έγκρέμισαν τή σχολαστική παράδοση απόκοτα και άνοιξαν πρώτοι αυτοί φωτεινά τó νέο δημιουργικό δρόμο για τή ζωντανή Σερβική γλώσσα, για τήν τέχνη και για τήν ποίηση.

Είχε βαφτιστεί με τó ελληνικό όνομα «Άλέξανδρος» και αρχίζοντας από τó όνομά του, τó μετέφρασε άπλοσερβικά «Μπράνκο». Είτανε ώραιος, μελαχρινός, με μαύρα μακρά μαλλιά που έπεφταν σέ βαθειά χαιτή στους ώμους του. Ένας Σέρβος «μαλλιαρός»... τολμηρός μεταρρυθμιστής και μεγάλος δημιουργός στήν καταφρονεμένη από τούς λογώτατους Κολοζυθούληδες Σερβική γλώσσα, που τó δυνατό παράδειγμά του έμυμήθηκαν ύστερα όλοι οι νέοι Σέρβοι ποιητές και λογογράφοι, τρέφοντας, όπως εκείνος, πυκνά μαλλιά, για να τού μοιάσουν όχι μόνο στή γλώσσα και στήν τέχνην άλλα και στή μορφή.

Παραπάνω είπα κάπου, ότι είναι για τή Σερβική ποίηση, ό,τι είναι ό Σολωμός για τή δική μας. Αυτό γενικά. Μά στον ήρεμο, γαληνό λυρισμό του ό Ραδίτσεβιτς μοιάζει πειό πολύ με τó δικό μας τόν Ίούλιο Τυπάλδο.

Ό Ραδίτσεβιτς είναι ό μεγαλειότερος λυρικός και ό δημοτικώτερος ποιητής της νέας Σερβίας. Τά περισσότερα ποιήματά του έχουν γίνει δημοτικά και τραγουδιούνται από τó λαό.

Σημαιοφόρος τού Βούκ Στεφάνοβιτς ό Μπράνκο Ραδίτσεβιτς είχε μεγάλη επίδραση στή νέα Σερβική γλώσσα, στήν τέχνη και στήν ποίηση.

Είχε τυπώσει δυό βιβλία με στίχους. Τό δεύτερο στά 1821, δυό χρόνια πριν πεθάνει τόσο νέος άκόμη. Νέα έκδοση με τά άνέκδοτα ποιήματά του έκαμε ό πατέρας του στά 1862.

Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ